

Hegyesi Zoltán

RECENZIÓ DUŠAN JANÁK KÖNYVÉRŐL

Review of Dušan Janák's Book

Hegyesi Zoltán, doktorandusz, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Államtudományi és Közigazgatási Kar, Közigazgatás-tudományi Doktori Iskola, hegyesizoltan92@gmail.com

E recenzió célja a 2014-ben megjelent A szociológia intézményesülése Közép-Európában – Összehasonlító tanulmány a szociológiai intézmények alapításáról Lengyelországban, Szlovákiában, Magyarországon és a cseh tartományokban a 20. század első felében című¹ munka megismertetése és ajánlása. A szerző a szociológia tudományos kibontakozásának kezdeteit vizsgálja a közép-európai országokban.

KULCSSZAVAK:

komparatív tudományok, szociológia, Közép-Európa, Visegrádi országok

*The purpose of the review is to present and recommend a book entitled *The Institutionalisation of Sociology in Central Europe – A Comparative Study on the Formation of Sociological Institutions in Poland, the Czech Lands, Slovakia and Hungary in the First Half of the 20th Century*, published in 2014. The author analyses the beginning of the scientific appearance of sociology in Central European countries.*

KEYWORDS:

comparative studies, sociology, Central-Europe, Visegrad Group

¹ A könyv jelenleg nem rendelkezik hivatalos magyar nyelvű kiadással, illetve fordítással. Az itt használt magyar nyelvre fordított cím a recenzió kapcsán született meg.

A szociológia intézményesülése Közép-Európában – Összehasonlító tanulmány a szociológiai intézmények alapításáról Lengyelországban, Szlovákiában, Magyarországon és a cseh tartományokban a 20. század első felében címmel jelent meg 2014-ben Dušan Janák könyve az Opavai Sziléziai Egyetem gondozásában és kiadványaként.² Dušan Janák jelenleg az Opavai Sziléziai Egyetem egyetemi adjunktusa, ahol az Empirikus Kutatások Központját (*Centre for Empirical Research*) vezeti. 2004-ben a Brünni Masaryk Egyetemen szerzte meg szociológiából egyetemi végzettségét, majd tudományos fokozatát 2009-ben. Fő kutatási területei a közép-európai társadalmak és társadalmi problémáik, a szociális gondolkodás története, a cseh szociológia és módszertan, társadalmi filozófia és a társadalomtudományok filozófiája. Tudományos fokozatának megszerzése óta öt könyvet írt, illetve szerkesztett.

A recenzálandó 125 oldalas mű a szociológia közép-európai intézményesülésének folyamatát vizsgálja. Módszereit tekintve alapvetően leíró jelleggel veszi sorra a közép-európai országokat, külön kiemelve a téma szempontjából relevánsnak ítélt intézményeket (ide sorolva a folyóiratokat is). Ahol lehet, összehasonlító kontextusban elemez. A mű arra a kérdésre keresi a választ, hogy a közép-európai országoknak tekintett államok hasonló fejlődési utat jártak-e be a szociológia önálló tudományos diszciplínaként való elismerésének folyamatában, vagy a különböző történelmi, társadalmi sajátosságok mind az idő, mind az ismertető jegyek tekintetében más fejlődési irányt eredményeztek.

A szerző nyelvismerete származása révén kiterjed a tárgyalt országokban beszélt nyelvekre, a magyar nyelv kivételével. Többnyire tehát elsődleges forrásokkal dolgozott. A szerző nyelvi korlátai ellenére minden fejezetben tárgyalja a magyar vonatkozást, sőt egyes fejezetekben az olvasó talán joggal érezheti azt, hogy a többi országhoz képest részletesebben mutatja be. A szerzőt a magyarországi viszonyok megismerésében – a másodlagos irodalmakon túlmenően – Bezsenyi Tamás, a Nemzeti Közszoigálati Egyetem Rendészettudományi Karának oktatója segítette.

A művet olvasva arra következtethetünk, hogy egy átfogó, klasszikus társadalomelméleti felfogást tükröz, tekintettel az idézett, klasszikusnak mondható szerzőkre. Ezek között a nevek között említhető például Émile Durkheim, Georg Simmel, Wilhelm Dilthey, Tomáš Garrigue Masaryk, Mannheim Károly, valamint a műben szintén kiemelt, többször citált szerzőként megjelenő Polányi Károly és Hauser Arnold. A könyv névmutatója 314 nevet tartalmaz, közülük félszáznál is több magyart. Több ízben is idézi többek között Bibó István, Jászi Oszkár, Huszár Tibor,³ Somló Bódog, Fülep Lajos társadalomtudósokat, továbbá jelenkori ismereteit dicséri, hogy Konrád György közéleti érdeklődésű író is megemlíti.

² A mostani Cseh Köztársaság három történelmi tartományból áll: a szűken vett Csehországból, Morvaországból és Sziléziából. A morvaországi és sziléziai szerzők általában megkülönböztetik ezeket a történelmi tartományokat. A szerző a korábbi osztrák Szilézia régi fővárosában, Opavában (Troppau) tanít, ezzel magyarázható, hogy a cseh tartományok kifejezést használta, a Magyarországon megszokott Csehország helyett.

³ Kiemelendő Huszár Tibor 2015-ben megjelent *A magyar szociológia története* című monográfiája, amely a szociológia hazai tudományágának történetét dolgozza fel.

A mű öt fejezetre oszlik. Az első fejezet arra a kérdésre keresi a választ, hogyan is határozható meg Közép-Európa. Elgondolkodtatja az olvasót a fejezet elején található Jacques Rupnik politológustól származó idézet, amely így szól: „*Tell me where Central Europe lies and I will tell you who you are.*” Közép-Európát a két ismert módon értelmezi a fejezetben, geopolitikai és kulturális felfogásban. A szerző megállapítja, hogy mindegyik koncepciónak van létjogosultsága, véleménye szerint a vizsgálódás tárgya határozza meg, melyik lesz az irányadó. Esetünkben a szociológia institutionális oldalról való vizsgálatára a geopolitikai meghatározást tartja alkalmasabbnak.

A második fejezet a szociológia egyetemi oktatásban való megjelenését kutatja a tárgyalt országokban. A szociológia kezdetben más tárgyak – különösen a jog – részeként jelent meg az egyetemeken. Az 1920-as években voltak kísérletek Lengyel Köztársaságban, Csehszlovákiában és a Magyar Királyságban is a szociológia önálló tudományos diszciplínaként való elismerésére. E törekvések a Magyar Királyság kivételével sikerrel jártak, hazánkban ez csak közvetlenül a második világháború után következik be. A szerző ugyan a Budapest Egyetem megnevezést használja művében, azonban minden bizonnyal a Királyi Magyar Pázmány Péter Tudományegyetemet érti ez alatt.

A harmadik fejezet a korszakban megjelenő informális, illetve formális alapokon szerveződő közéleti és tudományos társaságokat, kutatóintézeteket mutatja be. Magyar vonatkozásban a szerző röviden kitér a *Galilei Körre*, amely 1908 és 1919 között a szabadgondolkodó egyetemi hallgatók gyűjtőhelyeként szolgált, valamint az első világháború idején létrejövő és a Tanácsköztársaság bukásáig működő *Vasárnapi Körre* is. A közép-európai országok közül Magyarországon jött létre utoljára szociológiai kutatóintézet, nevezetesen 1965-ben. A Magyar Népköztársaság idejében a szociológia valamilyen módon kifejezte a szocialista ideológiával való szembenállást, noha a marxizmus-leninizmus tudományos életre gyakorolt hatásai sajnálatos módon hazánkban érvényesültek legfajsúlyosabban a vizsgált országok közül, jegyzi meg a szerző.

A negyedik fejezet a *Szociológiai folyóiratok* címet viseli. A fejezet számba veszi az adott országokban a témában megjelenő periodikákat, egészen a marxizmus ideológiájának széles körű elterjedéséig. A magyar értelmiséget dicséri, amiért már 1900-ban létrehozták – *Huszadik Század* címmel – az első valóban jelentős szociológiai lapot. Az ilyen típusú lapok megjelenése jóval későbbre tehető a térség országaiban (ebbe a körbe sorolva az első világháború utáni, szomszédos Osztrák Köztársaságot is).

Az ötödik és egyben befejező fejezet összefoglalja és rendszerezi a kutatás részeredményeit. Különösen értékes része ez a könyvnek, hiszen az itt található táblázatok segítségével összehasonlíthatóbbá és értékelhetőbbé válnak a gyűjtött adatok. A táblázatok országonként haladva tüntetik fel a legfontosabbnak ítélt intézményeket az alapítás évének megjelölésével.

A szerző négy fő csoportot különít el, a fejezetekhez igazodva: *egyetemi kurzus (university courses)*, *kutatóintézet (research institutes)*, *szakmai szervezetek (scholarly societies)*, továbbá *szakmai folyóiratok (specialized journals)*. Magyarország vonatkozásában elmondható, hogy a vizsgált országokhoz mérten jóval később valósul meg a szociológia tudományos diszciplínaként való meghonosítása. Külön érdekes ez annak ismeretében,

hogy hazánkban már 1900-ban létrejön az első szociológiai folyóirat, illetve az értelmiség informális baráti köröket szervez, amelyek a korban jelentkező aktuális elméletek megismerésének és terjedésének fórumául szolgálnak. Ugyanakkor a történelmi események gyakran kedvezőtlen hatással voltak az intézményesülés folyamatára. A szociológiai kutatások ideiglenes megtorpanásában nyilvánvalóan szerepet játszottak az 1918–1919-es évek magyarországi eseményei. Meg kell említeni azt is, hogy az Osztrák–Magyar Monarchia erős oktatási rendszerében kinevelt, nagy 20. századi tudósok közül sokan választották az emigrációt. A szerző kiemeli Csehszlovákiát, ahol a relatíve stabilnak mondható politikai és társadalmi helyzetnek köszönhetően a tudomány művelőinek létszáma növekedni tudott. Továbbá kiemelhető, hogy Csehszlovákiában a legfelsőbb politikai vezetés körében is több szociológiai érdeklődésű személy tevékenykedett, például maga az államfő, Tomáš Garrigue Masaryk, illetve „az örök külügyminiszter”, Edvard Beneš. Ezek az állapotok tehát bizonyos tekintetben eltérő fejlődési pályát eredményeztek a vizsgált országokban. Míg az akkori Lengyel Köztársaságban és Csehszlovákiában már 1919 és 1924 között egyetemi tantárggyá vált a szociológia, addig erre hazánkban csak 1946-ban került sor.

Szintén különbség mutatkozik a kutatóintézetek vonatkozásában is. A szociológia intézményesülésének teljessége Magyarországon 1965-ben, a *Magyar Tudományos Akadémia Szociológiai Kutatóintézetének* alapításával következett be. Összehasonlításként felhozható, hogy hasonló kutatóintézetek már 1919-től létrejönnek a többi közép-európai országban.

Mindezen tartalmi vizsgálatok mellett kiemelendő a mű jól felépített szerkezete, amely világos gondolatmenethez igazodik. A kutatás tárgya szintén figyelemre méltó. Dušan Janák olyan törvényszerűségek kutatását tűzi ki célul, amely közben az olvasó eltöpreng a közép-európai identitás létezésének kérdésén. Mi az, ami miatt a tudomány a vizsgálódási tárgyává teszi ezeket az országokat? Választól és véleménytől függetlenül fontos, hogy a jelenkori állapotokra helyezzük a hangsúlyt. A különbözőségek megragadásán túlmenően fontos az is, hogy belássuk, nem csupán a történelem, de a jelenünk is Közép-Európához köt. Ahhoz a Közép-Európához, amely változó területi viszonyai ellenére világosan tudja, melyek a kulturális és szellemi gyökerei, és visegrádi összefogásra készítet minket.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. HUSZÁR Tibor: *A magyar szociológia története*, Osiris Kiadó, Budapest, 2015.

Hegyesi Zoltán (hegyesizoltan92@gmail.com) a Nemzeti Közsolgálati Egyetem Közigazgatás-tudományi Doktori Iskolájának, PhD-ösztöndíjas doktorandusz hallgatója. Alapszakos és mesterszakos tanulmányait is az egyetemen végezte. Közigazgatási mesterszakos diplomáját 2017-ben szerezte meg az NKE Államtudományi és Közigazgatási Karán. Jelenleg a Lőrincz Lajos Közigazgatási Jogi Intézetben lát el feladatokat. Főbb érdeklődési és kutatási területei: közigazgatás-tudomány, közigazgatási szervezeti jog, komparatiztika.